

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко, І., Петренко, Л. Психологічні аспекти адаптації молоді під час соціальних криз. Психологічний журнал України, 18(3), С. 45-57.
2. Вільям Г. Макрейвен: Застеляйте ліжко (дрібниці, які можуть змінити ваше життя, а можливо і світ. Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2017.
3. Ерік Грейтенс: Стійкість – тяжко виборена мудрість. Харків: Фабула. 432 с.
4. Люсі Гон: Чого нас навчила Ебі. Львів. 2023. <https://book-cbt.online/product/choho-nas-navchyla-ebi/>.
5. Олійник, М. В. (2023). Соціальна підтримка в умовах воєнного стану: досвід українських студентів. Сучасна психологія, 12(1). С. 66-74
6. Сидоренко, В. П., Тарасов, Ю. М. (2021). Вплив релігійних та духовних практик на стійкість особистості. Науковий вісник Психології, 15(4). С. 98-110.
7. Стівен М. Саутвік, Денніс С. Чарні, Джонатан М. ДеП'єро: Резилієнтність, мистецтво долати найбільші виклики життя. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022.
8. Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Depression and Anxiety, 18(2), 76-82.
9. Masten, A. S. (2014). Ordinary Magic: Resilience in Development. Guilford Press.
10. Ungar, M. (2008). Resilience across Cultures. British Journal of Social Work, 38(2), 218-235.
11. Werner, E. E., & Smith, R. S. (1992). Overcoming the Odds: High Risk Children from Birth to Adulthood. Cornell University Press.

Клошник Наталія

Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА ЖІНОК РАНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ

Вступ. Материнство є багатогранним явищем, яке включає в себе фізіологічні аспекти, еволюційний розвиток, а також культурні та особистісні характеристики. Материнство максимально відповідає сенсорним, когнітивним, емоційним і соціальним потребам дитини, сприяючи її поступовій інтеграції в соціальні відносини та засвоєнню різних соціальних ролей. Постійні зміни в суспільних відносинах призводять до значних трансформацій у свідомості жінок. В результаті цього модель материнства змінюється, відображаючи нові соціальні реалії та очікування. Жінки починають по-іншому сприймати свою роль матері, переглядаючи традиційні уявлення і пристосовуючи їх до сучасних умов.

У психології значна увага приділяється дослідженню материнського ставлення, позиції матері та взаємодії між дітьми і батьками як важливих чинників, що впливають на психологічну готовність до материнства. Зокрема, В. Бочелюк висвітлила сучасні підходи до формування уявлень про шлюб і сім'ю, а також до майбутнього батьківства серед молоді. [1]. Н. Власова провела теоретичний аналіз вивчення проблеми материнства [2]. Г. Філіпова визначила основні аспекти дослідження феномена материнства в психології [11]. Н. Дармостук виявила вплив типів материнства на формування психічних особливостей дитини [3]. В. Захарченко характеризувала соціально-психологічні особливості готовності до материнства [4]. Вчені А. Кузьмінський, Л. Маценко [6] і В. Омеляненко [5] розкрили педагогічні основи формування готовності до материнства [5]. Г. Онищенко і Т. Гурлева обґрунтувати ціннісно-сміслові орієнтири сучасної молоді як передумову готовності до материнства [7]. Л. Помиткіна, В. Злагодох, Н. Хімченко визначили психологічні особливості сім'ї в аспекті готовності до материнства [8]. Р. Руденко розкрила практичні аспекти формування готовності до материнства в контексті сімейної психології [9].

Як показує аналіз науково-психологічних досліджень різних аспектів проблеми психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку, поведінка матері розглядається як джерело розвитку дитини. Проте й нині спостерігається збільшення випадків порушеного материнства, таких як відмова від вагітності та вигодовування, відмова від дитини, аборти, а також жорстоке ставлення до дітей. Тому дослідження факторів, що впливають на формування психологічної готовності до материнства, є актуальною проблемою в сучасній психології.

Мета статті – обґрунтувати основні чинники психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку.

Основний текст. Проблема психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку сьогодні є провідною для психологічної теорії та практики. Проте психологічні дослідження проблеми психологічної готовності до материнства переважно ґрунтуються на вивченні підліткового чи юнацького віку. У зв'язку з цим, досить актуальною є проблема вивчення психологічних особливостей психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку, яка б базувалася на теоретичному осмисленні прихованих внутрішніх механізмів розвитку, формування, становлення й генезису материнства.

Проаналізуємо психологічні особливості особистості жінки у період ранньої дорослості (в пізній юнацький, або студентський період життя).

Важливо зазначити, що в цей період відбувається розширення когнітивних установок щодо власного Я, ускладнення емоційно-оцінних переживань і, відповідно, зміни в поведінці. У жінки формується образ самосвідомості, який включає Я-ідеальне, Я-реальне, Я-динамічне та Я-фантастичне. Згідно з думкою Ф. Райса, пізній юнацький вік (період ранньої дорослості) характеризується суттєвою переоцінкою системи самоцінності, виникненням духовного світосприйняття, пошуком сенсу життя та узгодженням моральних переконань. Як стверджує учений, цей період також відзначається формуванням Я-професійного та Я-сімейного, що зумовлено потребами в трудовій та сімейній самореалізації.

Специфічними особливостями особистості в період ранньої дорослості, і які позитивно впливають на формування психологічної готовності жінки до материнства, Р. Руденко виділяє також наступні:

- глобальне усвідомлення своєї унікальності, неповторності;
- усвідомлення Я (як новий ступінь у самовизначенні);
- зростає прагнення до самоактуалізації власного Я (юнак починає активно діяти, реалізовувати плани, стверджуючи власне Я);
- перехід на новий рівень моралі – конвенційний (як міркування про моральний вибір);
- прагнення до цілісності оціночних суджень, ідеалів, переконань, життєвих принципів;
- розуміння сенсу життя й власних життєвих планів;
- самоінтерес до власного Я, який стимулюється новою потребою відчуття власної сили та значущості;
- гостра потреба у саморозкритті в інтимній близькості;
- гостра потреба в емоційному контакті, розумінні, душевній близькості;
- гостра потреба у самоповазі, самоприйнятті [9].

Отже, в період ранньої дорослості спостерігається значне розширення соціальних умов, що сприяють розвитку особистості, що проявляється у виборі різних стратегій дорослої поведінки. Соціальна ситуація, яка впливає на формування психологічної готовності до материнства, має суттєві відмінності від умов, що існували в старшому шкільному віці. У цей час пошук власної ідентичності стає ключовим аспектом розвитку готовності до материнства. Високо ціновані материнські якості виступають для жінки як еталон у різних сферах міжособистісних стосунків, включаючи дотримання моральних норм, ставлення до праці та самооцінку. Жінка "приміряє" ці якості до свого ціннісного Я, визначаючи, якою вона хоче бути в дорослому житті.

У цей період також зростає інтерес жінок до значущих дорослих. Знання та досвід близьких людей допомагають їм зорієнтуватися у питаннях, пов'язаних із майбутнім, і посилюють бажання спілкування з ними. Проте, незважаючи на те що стосунки з дорослими стають більш довірливими, молоді люди зберігають певну дистанцію і іноді прагнуть самостійно вирішувати свої життєві проблеми [8].

Відзначимо, що розвиток психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку зумовлений окремими завданнями дорослішання. Підсумовуючи численні дослідження особистості в період ранньої дорослості, можна констатувати, що загальною особливістю, що визначає успішність розвитку психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку, є здатність вирішувати основні завдання дорослішання – схильність до встановлення довірливих стосунків з людьми при збереженні почуття власної ідентичності, суверенності, індивідуальності. Успішне вирішення цих завдань (за Е. Еріксоном) визначають ефективність розвитку психологічної готовності до материнства жінок раннього дорослого віку [2].

Відчуття інтимності у період ранньої дорослості сприяє новому усвідомленню цінності власного Я. Інтимність передбачає здатність ділитися з іншою людиною своїми таємними

почуттями, думками, тривогами та радощами, не боячись змінити своє Я. Відчуття близькості сприймається як комфорт від усвідомлення, що власне ціннісне Я може бути цікавим не лише для себе, а й для інших (наприклад, для партнера). Цей стан переживається як нове досягнення, пов'язане з особистісним розвитком.

Крім того, успішний особистісний ріст значно впливає на формування самоцінності та значущості особистості в період ранньої дорослості. Якщо в підлітковому віці дорослішання пов'язується з умінням розрізняти стосунки та свої реакції на реакції інших, то в ранній дорослості воно визначається здатністю інтегрувати особистісні стосунки, розуміти їх і підтримувати.

Варто зазначити, що нездатність вирішити цю особистісну проблему може викликати комплексну реакцію – почуття власної неповноцінності, що знижує рівень психологічної готовності до материнства у жінок раннього дорослого віку. Це може проявлятися у вигляді глибокого відчуття самотності, яке ми розуміємо як стан відчуженості від суспільства та знецінення особистості. В. Омеляненко розглядає самотність як універсальне і стійке переживання, притаманне вільній особистості на всіх етапах її розвитку. Тому для розвитку психологічної готовності до материнства у жінок раннього дорослого віку особливо важливою є здатність вирішувати проблеми комунікації – відчуження і близькості.

Можна констатувати, що в період ранньої дорослості осмислення жінкою власної психологічної готовності до материнства здійснюється у контексті професійного, морального і особистісного самовизначення. Саморефлексія сприяє виробленню внутрішньої позиції захисту ціннісного Я. Цінність окремих якостей особистості жінки (фізичного Я, соціального Я, морального Я) перетворюються в цілісну самоцінність, що відкриває цінність свого духовного Я. Завдяки самоінтеграції власного Я жінки раннього дорослого віку починають прагнути до особистісного самовизначення, побудови ціннісного Я на основі традиційних і сучасних моральних орієнтацій, духовного зростання. Результатом вирішення цих завдань в період ранньої дорослості є визнання відносності меж Я, визначення нових завдань саморозвитку, досягнення відповідного рівня автономності, самостійності та відповідальності [4].

Досліджуючи уявлення жінок раннього дорослого віку про материнство як складний феномен, Г. Філіпова виявила, що вони не завжди чітко розрізняють загальні уявлення про материнство та свої особисті перспективи в цій ролі. Порівняння між уявленнями про ідеальне та реальне материнство дозволяє виділити два основні типи уявлень: перше – це сприйняття материнства як важкого процесу, що вимагає значних зусиль, енергії, часу та фінансів, а друге – як джерела радості, щастя і задоволення. На думку дослідниці, уявлення чоловіків про батьківство відрізняються від жіночих; у жінок на перший план виходять такі цінності, як любов (64 %), відповідальність (71 %), увага (51 %) і труднощі виховання дітей (82 %). Вони також зазначають більшу альтруїстичність батьків у порівнянні з тими, хто не є батьками. У чоловіків же в пріоритеті стоять питання забезпечення майбутнього дитини (53 %), витрати часу на виховання (47 %) і авторитет батьків (73 %).

Г. Онищенко стверджує, що уявлення жінок раннього дорослого віку про батьківство характеризуються недостатньою повнотою та низькою самооцінкою як майбутніх партнерок. Уявлення про кохання, сімейне життя та батьківство є слабкими; вони формуються переважно під впливом родинного оточення, а концепції про чоловіка і жінку виникають у процесі взаємодії з представниками протилежної статі. Аналіз відмінностей в уявленнях жінок і чоловіків раннього дорослого віку показав специфічні особливості: партнери часто мають різні погляди на участь матері та батька в догляді за дитиною, ставлення до домашніх обов'язків, виховання дітей, проведення вільного часу та планування бюджету. [7].

Підготовленість жінок раннього дорослого віку до материнства, згідно з В. Бочелюк, передбачає наявність у них навичок ведення здорового способу життя, а також достатніх знань у психології, педагогіці, праві, економіці та медицині. Це включає питання статевої ідентифікації, розвиток соціально-комунікативних навичок, корекцію особистісних проблем, духовне виховання та формування власного іміджу. Жінки повинні володіти знаннями про планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я, народження здорових дітей і розвиток сімейних традицій. Без такої підготовленості перехід від неформальних емоційних стосунків (кохання) до формальних і регламентованих відносин у шлюбі може бути пов'язаний із серйозними труднощами [1].

Узагальнення даних науково-психологічної літератури дав змогу визначити групу чинників психологічної готовності жінок раннього дорослого віку до материнства суттєво як

суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Основні суб'єктивні чинники, що впливають на готовність молодих людей до сімейного життя, базуються на їх індивідуально-психологічних характеристиках і включають: вік (оптимальний для створення сім'ї та народження дітей), темперамент і характер (ставлення до обов'язків, інших людей та до себе), мотивацію (наприклад, прагнення до самостійності та незалежності від батьків, страх самотності тощо), рівень освіти (включаючи знання про сімейно-шлюбні стосунки), шлюбно-сімейні очікування (вимоги, бажання та надії щодо майбутнього шлюбу і сім'ї) та соціальну зрілість (засвоєння норм сімейного життя, що впливають на взаємодію в шлюбі).

Серед суб'єктивних чинників, які ускладнюють формування готовності молоді до сімейного життя, також можна виділити раннє фізіологічне дозрівання дівчат і юнаків, яке часто поєднується з психологічною та моральною безвідповідальністю у стосунках, а також небажання мати дітей або відкладання цього рішення на невизначений термін.

Що стосується об'єктивних чинників готовності жінок раннього дорослого віку до материнства, то вони відображають елементи життєвого середовища (мікросистеми, мезосистеми та екосистеми), які впливають на студентську молодь. До таких чинників належать: вплив суспільної думки (наприклад, страх залишитися незаміжною), широкий вибір потенційних партнерів (у навчальних закладах навчаються сотні молодих людей одного віку), приклади друзів, які вже створили сім'ю, бажання батьків не пропустити вигідну кандидатуру для шлюбу своїх дітей та бажання батьків уберегти своїх дітей від безвідповідального способу життя. Також важливим є матеріальне становище (можливість забезпечити сім'ю та наявність житла).

Серед об'єктивних чинників готовності до материнства варто зазначити омолодження шлюбів, недостатню економічну і соціальну захищеність, загальне послаблення моральних норм у суспільстві та поширення нетрадиційних форм шлюбу.

Висновки. Отже, виокремлено суб'єктивні та об'єктивні чинники психологічної готовності жінок раннього дорослого віку до материнства. Доведено, що суб'єктивні чинники базуються на індивідуально-психологічних особливостях жінок раннього дорослого віку та охоплюють вік, темперамент і характер, мотивацію, рівень освіченості, шлюбно-сімейні домагання, соціальну зрілість та ін. До суб'єктивних чинників, які ускладнюють процес формування у жінок раннього дорослого віку готовності до сімейного життя, віднесено раннє фізіологічне дозрівання жінок раннього дорослого віку, що поєднується з безвідповідальністю стосунків, небажанням мати дітей або відкладанням їх на майбутнє. Показано, що об'єктивні чинники готовності жінок раннього дорослого віку до материнства відображають елементи соціального довкілля і охоплюють: вплив суспільної думки, можливості вибору шлюбного партнера, приклад друзів, вимоги батьків, стан матеріального благополуччя та ін. Серед об'єктивних чинників низької готовності до материнства виділено омолодження шлюбів, недостатню економічну і соціальну захищеність, загальне послаблення моральних норм у суспільстві й поширення нетрадиційних форм шлюбу.

Абрамович Олена

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ПІДЛІТКІВ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ

Перехід з дитинства до дорослості є періодом онтогенезу людини, віком від 12 до 20 років, який називається підлітковим. Особливість цього етапу полягає у змінах, які відбуваються у біологічній, психологічній, особистісній та соціальній сферах особистості [3, с.191].

Підлітковий вік має свої специфічні виклики. Зокрема, одією з таких проблем є емоційний розвиток дитини, який безпосередньо залежить від характеру родини та спільноти, в якій вони ростуть. Л. Ебі, Т. Аллен, С. Ноубл і А. Локвудом зазначають, що розвиток дитини в сім'ї проходить через різні етапи, кожен з яких супроводжується певними проблемами [6].

Так, розлучення батьків або втрата одного із них може спричинити проблеми в розвитку емоційної сфери підлітка. Це може проявлятися у слабкій реакції на емоції, або у приховуванні